

Развој апотекарства у лесковачком крају у периоду од ослобођења од Турака до Другог светског рата

Петар Милић¹, Славица Милић²

¹Висока медицинска школа струковних студија, Ћуприја, Србија;

²Апотека „Свети Никола“, Лесковац, Србија

КРАТАК САДРЖАЈ

Историјски посматрано, постоје три временска раздобља у којима се одвијао процес модернизације српске државе и друштва. Први период обухвата време од самог почетка 19. века до краја Првог светског рата, када се обнавља и функционише српска држава, у почетку као Кнежевина Србија, а од 1882. године као Краљевина Србија. Други период обухвата време од уједињења Србије у Краљевину Срба, Хрвата и Словенаца, створене на крају Првог светског рата (1918. године), која је 1929. променила име у Краљевина Југославија, па до завршетка Другог светског рата, док је трећи период после Другог светског рата. У раду су изложене друштвено-економске прилике у лесковачком крају током прва два периода модернизације, као и развој апотекарства у оквиру њих, с освртом на апотекаре-фармацеуте, власнике апотека. Лесковац је ослобођен крајем 1877. године и међу последњим је ослобођеним крајевима Србије. Међутим, у Лесковцу је још 1862. године, за време владавине Турака, отворена прва апотека. Аутори су, као Лесковчани и фармацеути, овим радом покушали да дају допринос ближег сагледавању делања свих фармацеута-апотекара лесковачког краја који су били носиоци фармацеутске здравствене делатности, у склопу друштвено-економских прилика у којима се она одвијала до Другог светског рата.

Кључне речи: модернизација Србије; лесковачки крај; апотеке; фармацеути – апотекари

УВОД

Србија је у средњем веку увелико била део Европе, а један од најкултурнијих и најобразованијих владара био је деспот Стефан Лазаревић. Медицински рад у Србији у његово време пратио је стање медицинске науке у Византији и на југозападу Европе. Од Византије су прихваћене медицинске дисциплине као што су хигијена, етика и фармакопеја, док су из европских школа преузети сви клинички предмети, о чему најбоље говори „Хиландарски медицински кодекс“ [1].

Историјски посматрано, постоје три временска раздобља у којима се одвијао процес модернизације српске државе и друштва. Први период обухвата време од самог почетка 19. века (устанак 1804. године) до краја Првог светског рата, када се обнавља и функционише српска држава као Кнежевина Србија, а од 1882. године као Краљевина Србија. У време почетка Првог светског рата у Србији је било 167 фармацеута који су радили у грађанским јавним апотекама, 23 војна апотекара, од чега 13 сталних и 10 уговорних [2]. Други период обухвата време од уједињења Србије у Краљевину Срба, Хрвата и Словенаца, која је створена 1918. године, а која је 1929. променила име у Краљевина Југославија, па до завршетка Другог светског рата. Трећи период је време стварања Југославије, обновљене на крају Другог светског рата [3].

Циљ овог рада био је да осветли развој здравствене културе и апотекарску службу у лесковачком крају током прва два периода модернизације, с посебним освртом на апотеке и апотекаре који су их засновали и у њима радили. Слика о достојанству и патриотизму људи тога времена може се дочарати описом будуће краљице Југославије од стране ћерке српског посланика у Букурешту: „...надахнута узвишеним родољубљем, никада заморена. Истовремено пуна мушке снаге и женске осећајности увек се храбро борила за интересе своје земље...“ [4].

РАЗВОЈ ЛЕСКОВАЧКОГ КРАЈА

Одмах по ослобођењу Лесковца крајем 1877. године Влада Кнежевине Србије предузела је мере за устројство грађанске власти, који се огледао у доношењу привременог Закона о уређењу ослобођених крајева, на основу којег је Лесковац с околином укључен у државну организацију према Уставу из 1869. године [5]. Аустроугарски путописац, археолог и етнолог Феликс Филип Емануел Каниц (*Felix Philipp Emanuel Kanitz*) [6] пише: *У току јесени 1889. Лесковац сам по себи четири џуџа. Ошћако су Срби освојили њаг, њочело је да најредује и образовање. У шесторазредној основној школи за дечаци и девојчице, с многим паралелним одељењима, 14 учишћелја и 4 учишћелнице раде са скоро 900*

Correspondence to:

Petar MILIĆ
Njegoševa 73/1, 11000 Beograd
Srbija
milic.milic@gmail.com

ученика. Четиригоразредну нижу гимназију, основану 1880. г., похађа 150 ученика и 20 ученица.

Општинска управа Лесковца организована је 1896. године по српском узору, те као и остали градови присаједињени 1878. године ужива пуну аутономију. Општински суд има једног председника, три кмета, шеснаест одбора, осам поротника, једног рачуновођу, неколико писара и дневничара. Службу сигурности врше један полицијски чиновник са четири помоћника, дванаест пандура и осамнаест ноћних стражара. Ватрогасна служба стоји под посебним командантом. О здрављу се брину два лекара, бабица и две апотеке [6].

Напредак представља и железничка пруга која је до Ниша дошла 1884. године, те недуго затим и у Лесковцу (1886). Исто се може рећи и за изграђену електричну централу у Вучју 1903. тако да почетком 20. века у Лесковцу почињу да се развијају и неке друге гране индустрије. Примера ради, 1907. и 1911. основане су фабрике за израду црепа и цигле. Обе су подигнуте капиталом трговца Трајка Ђорђевића Кукара, који је 1911. године формирао и прво металуршко предузеће. Млинарска индустрија и њен развој везују се за име Живка Стојиљковића, који је од обичног, затеченог млина 1897. године направио савремено млинарско предузеће. Лесковац је још 1872. године добио радионицу сапуна, што је касније прерасло у велику фабрику Јована Влајчића и синова [7].

Обновљена је индустријска производња, повећала се запосленост у грађевинарству, повећао се извоз, као и потрошња индустријске робе и занатских производа. У Лесковцу су 1921. почели да раде: фабрике штофова, фабрика гајтана, металска фабрика с ливницом, два млина, три мале фабрике чешљева и фабрика сапуна, као и фабрика штофа у Грделици. Стање се променило у позитивном правцу, па у Лесковцу те године више није било незапослених фабричких радника [7].

До избијања Другог светског рата Лесковац достиже свој зенит у привредном развоју и, према подацима из 1938. године, има текстилну индустрију која са Вучјем и Грделицом чини 40% југословенске текстилне индустрије. У Лесковцу су у то време били: пет предузећа у металуршкој индустрији, три фабрике керамике, шест великих млинова и неколико мањих, неколико фабрика гуме, фабрика сапуна, козметике и пасте, фабрика пива, слада и леда, три графичка предузећа, 375 трговачких и 579 занатских радњи, седам новчаних завода са 37 милиона динара основног капитала, затим болница са 61 постељом, 150 кафана, 16 адвокатских канцеларија, пет књижара, фабрика зејтина, аутотранспортно предузеће, електрична централа и два хотела са 90 лежаја [8].

РАЗВОЈ АПОТЕКАРСТВА У ЛЕСКОВАЧКОМ КРАЈУ

Прописе који су регулисали рад апотека у овом периоду најбоље илуструје члан 24. Закона за апотеке и апотекаре и за држање и продавање лекова и отрова из 1865. године, где се у тачки 2 наводи: *Апошеке се моћу отиварајши у варошима и варошицама, где нема*

апошеке, а имају 2000 душа, а у местима где већ има апошека, може се отивориши још једна, ако број становника достижје 6000 душа, а ширећа апошека ће се отивориши на још 4000 становника, а за сваку даљу апошеку нужно је по 5000 душа на једну. Но у свакој окружној вароши моћу бити и две апошеке независно од броја становника [9].

Апотека се, у случају да сопственик то жели, могла продати искључиво дипломираном апотекару, али нови власник не би могао да је води док и сам не добије дозволу од Министарства унутрашњих дела Кнежевине Србије. Изузетак је био када апотекар завештањем остави своју апотеку супруги или деци, када је држава могла да изда апотеку другом апотекару, те надлежно министарство определило за провизора који би водио апотеку најдуже годину дана, док неки други апотекар не откупи апотеку.

Поред читавог низа ограничења, власник апотеке је пре отварања морао да сачека стручни преглед комисије, која је требало да утврди да ли апотека одговара захтевима апотекарске струке, прегледа простор апотеке и о томе поднесе писани извештај надлежним властима. Рок за отварање апотеке био је 12 месеци од тренутка добијања дозволе [10]. Апотека је морала бити снабдевена потребним лековима и опремом, а власник није могао да је заложи, даје под кирију, презадужи или да прода без претходног одобрења надлежне власти. Уколико је власник хтео да апотеку пресели у друго место, то није могао учинити без претходног одобрења надлежног министарства.

ПРВА АПОТЕКА У ЛЕСКОВАЧКОМ КРАЈУ

У Лесковцу је прва апотека основана за време Турака 1862. године. Била је устројена по турским законима, а носила је назив „Хипократ“ [10]. Налазила се на левој обали реке Ветернице, у данашњем строгом центру града, на месту „Јужног блока“, преко пута споменика српским борцима из Првог светског рата [11]. Апотеку је водио др Алексијадис, лекар који се бавио апотекарством, након чега је преузима његов син Ђорђе Алексић. Алексић је рођен 1847. године у Јањини (Грчка), Фармацеутски факултет је завршио у Цариграду 1875, а диплому нострификовао у Бечу. Српске власти су 1879. издале дозволу за рад апотеке, те је она устројена по српском Закону о апотекама и апотекарима, донесеном 1865. године, као и Правилу за државну апотеку и за јавне апотеке. Апотеку је водио 23 године, до своје смрти 1902, након чега апотеку наслеђује његова ћерка Хераклија. Остао је у сећању многих породица по веома запаженим резултатима у бављењу апотекарством и политиком [11]. Хераклија се удаје за маг. фарм. Душана Београдца, који је пред законом преузео апотеку. Душан Београдац је рођен у Чакову (Банат) 1867. године. Фармацију је завршио у Коповшвару, у Мађарској, 1889. године, запослио се као војни апотекар у апотеци „Беле кула“, а касније преузео апотеку „Хипократ“ у Лесковцу. Умро је у Лесковцу 1922. године.

Апотека „Хипократ“ након Првог светског рата добија свог трећег власника. Године 1926. апотеку преузима маг. фарм. Петар Дискић, рођен 1900. године у Лесковцу. Дискић је у родном граду завршио шест разреда гимназије, а седми и осми разред завршио је у Нишу, где је и матурирао. У Београду је завршио двогодишњи Тироницијум у апотеци „Демина“, а фармацевтски факултет у Загребу 1926. године. Он у апотеци ради као сопственик до 1948. године, када долази до национализације. После предаје апотеке одлази за Београд и ради као управник апотеке „Авала“ до 1963, када је пензионисан [11].

ОСНИВАЊЕ И РАЗВОЈ ОСТАЛИХ АПОТЕКА У ПЕРИОДУ ОД ОСЛОБОЂЕЊА ЛЕСКОВЦА И РЕГИОНА ОД ТУРАКА ДО ДРУГОГ СВЕТСКОГ РАТА

Отварање друге лесковачке апотеке захтевало је веома дугу административну процедуру. Министарство унутрашњих дела је, преко свог санитетског одељења, прикупљало обавештења о постојању реалних могућности да новооснована аптека успешно послује а да не угрози пословање већ постојеће. Тада се Министарство обратило окружном начелству у Нишу да што пре одговори може ли се у Лесковцу основати још једна аптека, јер се пријавио дипломирани апотекар који жели да отвори апотеку. Начелник округа нишког Р. Бадемац упутио је захтев начелнику среза лесковачког да у року од три дана поднесе извештај о броју становника и мишљење о потреби за отварањем још једне апотеке. Кроз десет дана одговорено је да у вароши Лесковац има 10.970 душа, те да би требало отворити још једну апотеку. Но, како и једина која постоји слабо послује, начелник сматра да није нужно отворити нову. Окружни начелник из Ниша проследио је ово мишљење Министарству, уз коментар да је сагласан с мишљењем средске власти [10].

Министарство је по приспећу одговора наставило консултације до формирања већинског мишљења, те је тако превагнуо став да број становника у Лесковцу, према важећем закону, омогућава расписивање конкурса за оснивање друге апотеке. На том конкурс у концесију за оснивање друге апотеке добио је маг. фарм. Петар Ђорђевић с клаузулом да је апотеку обавезан да постави и уреди у року од годину дана. Ђорђевић је био обавезан да написмено затражи комисију која би апотеку прегледала и, ако одговара прописима, пустила у „јавни саобраћај“. Концесионар Ђорђевић се у року обратио средском начелству у Лесковцу и замолио начелника да одреди комисију која ће прегледати нову апотеку. Ако комисија не може одмах да спроведе преглед, он моли да му се дозволи почетак рада, а комисија нека изврши преглед касније. Ова молба је ишла од Лесковца до Ниша, а затим од Ниша до Београда, односно до Министарства унутрашњих дела, у којем је позитивно решена. Апотека је отпочела с радом почетком октобра 1886. године под надзором средске санитарне власти, а комисија за преглед апоте-

ке је дошла крајем тог месеца. У новембру је одобрила рад иако нису били обезбеђени сви потребни услови, уз напомену да недостатке отклони у што краћем року [10].

Друга аптека добија назив „Код Светог Николе“. Седиште апотеке налазило се у згради Тасе Стефановића, свештеника, у средњој вароши. Да би се зграда преуредила за потребе апотеке, потрошено је 70–80 дуката, а аптека је располагала магацином, таваном и подрумом. У апотеку се улазило с улице у официну, а постојало је и звоно за ноћну службу, које је осветљавао посебан фењер, како би и по ноћи била лако уочљива. Официна је била величине 8×4 метра и осветљена са две велике петролејске лампе. Напред су се налазили два рецептурна стола с теразијама разних величина, машина за пилуле, лопатице, шпатуле, сребрне и рожнате кашике, картице од пергаментне хартије, авани и др. Од опреме су постојале стелаже са фиокама, а по полицама су биле поређане стаклене, порцеланске и дрвене стојнице. Лекови су били поређани по азбучном реду, као и стојнице с лековитим биљем. Остатак прибора био је: велика лампа за кување на шпиритусу, мали и велики казани за кување сирупа и топлење масти и мелема, пресе за тинктуре, сита за чајеве, цедила, алкохолметар, обичан шпорет, барометар и апарат за филтрирање пијаће воде кроз угаљ. Од хемикалија, аптека је располагала: водом горког бадема, клорном водом, тинктуром јода, кречном водом, сирћетном киселином, сумпорном и фосфорном киселином, етром, амонијум-ацетатом, петролеумом, сребро-нитратом, хлороформом, кинин-сулфатом, глицерином, као и многим другим [12].

Апотеку је после Петра Ђорђевића водио маг. фарм. Милорад Вујић, али у својству закушца, и то у периоду 1894–1897. године. Други власник апотеке био је маг. фарм. Димитрије Урошевић, који је апотеку купио за 24.000 динара. Управљао је њоме од 1897. до 1900. године. Према расположивим подацима, аптека је од 25. фебруара 1897. до 23. марта 1898. године издала лекове на 516 лекарских рецепата [12]. Године 1900. аптека добија новог власника, маг. фарм. Самуила Клопера, који је купио апотеку и од 1903. дао је под закуп маг. фарм. Станиславу Кучери, који њоме управља четири године, до 1907, када аптека добија новог закушца, маг. фарм. Бранка Бугарског. Већ након две године, 1909, Клопер поново преузима апотеку, води је до 1911, када је продаје.

Следећи власник апотеке био је маг. фарм. Боривоје Аранђеловић, који је студије фармације завршио у Прагу. Водио је апотеку до 1913. године, када је умро, након чега је његова жена продаје. Као власник апотеке у периоду 1927–1935. године помиње се маг. фарм. Душан Кољевић. Рођен је 1888, а дипломирао је 1911. године на Фармацевтском факултету у Бечу. Као магистар фармације радио је у Викторовићевој апотеци у Београду. Прву концесију за отварање апотеке у Кавадарцу добио је 1913, али ју је наредне године напустио и отишао у рат. Године 1920. обнавља апотеку у Кавадарцу, коју су Бугари уништили 1915, и у њој остаје

до 1927. године, када је добио концесију за отварање апотеке у Лесковцу.

Године 1935. Кољевић је добио концесију за отварање апотеке у Нишу, а ову апотеку продаје маг. фарм. Драгутину Стојановићу, званом Драги, који остаје власник апотеке до национализације. Стојановић је рођен 1900. године у Врању, где је и завршио ниже образовање. Гимназију и матуру завршио је у Скопљу, а фармацеутски факултет у Загребу. Први је после национализације апотеку покљонио држави и послужио као пример. После тога је основао Хемијско-фармацеутску лабораторију „Здравље“, заједно са маг. фарм. Божићаром Ђорђевићем Кукарком, која је временом прерасла у фабрику лекова „Здравље – Лесковац“ (1953). По одласку у Београд радио је као шеф апотеке „Романија“ до пензионисања [13].

Године 1904. основана је прва апотека у Власотинцу. Њен оснивач и власник био је маг. фарм. Душан Михајловић, а према расположивим подацима, 1932. године у апотеци је радио Александар Чичановић, а 1933. радила је Јелена Тимотијевић [13].

Власник четврте апотеке био је маг. фарм. Коста Пападопулос Константиновић. Рођен је 1888. године у Крагујевцу, где је завршио основну школу и гимназију, а фармацеутски факултет завршио је у Бечу. По повратку са студија запослио се у дрогерији на велико „Мишковић и комп.“ у Београду, где је радио до своје женидбе Лепосавом Стојановић, када је уједно добио и концесију за отварање апотеке у Лесковцу [13]. Апотеку „Црвени крст“ отворио је уочи Првог светског рата, 1913. или 1914. године. Апотека се налазила у главној улици, преко пута хотела „Плуг“, на месту данашње робне куће „Београд“. За време бугарске окупације власник је био у рату, па су апотеку водили његова жена и апотекарски помоћник. После рата Пападопулос је наставио да ради у својој апотеци, а помоћници су му били Добривоје Каписазовић и Давид Тајгачак. Године 1925. отворио је филијалу апотеке у Лебану, која је радила до 1929. Преминуо је после краће болести 1932. године у Београду, где је и сахрањен [13].

Апотеку „Црвени крст“ преузео је 1933. маг. фарм. Боривоје Гавриловић и водио ју је до своје смрти 1938. године. Рођен је 1909, а остао је запамћен као творац масти „Реумин“. Од 1938. године апотеку је преузео маг. фарм. Војислав Јовановић, који је остао њен власник до национализације [13].

Пета апотека у Лесковцу отворена је 1908. године. Оснивач и власник апотеке био је маг. фарм. Арсеније Димитријевић из Београда. На основу наређења Министарства унутрашњих дела – санитетско одељење од 8. септембра 1908. године бр. 9498 и наређења начелства округа Врањског од 13. септембра 1908. године бр. 934, одређени су рејон и место за отварање апотеке. Одобрење за оснивање апотеке издала је комисија у саставу: Тодор Миленковић, доктор, Михајло Бабамиликић, председник општине, и Душан Београдац, апотекар [13]. После Димитријевића апотеку је преузео маг. фарм. Радивоје Панћић, али о даљим догађајима нема података. Претпоставља се да су је Бугари опљачкали

Слика 1. Маг. фарм. Благоје Марић
Figure 1. Pharmacist Blagoje Marić

током Првог светског рата, након што су опљачкане све три апотеке у Лесковцу (апотеку Душана Београдца, Арсе Димитријевића и Косте Пападопулоса) и апотеку у Власотинцу.

По казивању маг. фарм. Николе Ценића, апотека „Црвени крст“ из Лесковца отворила је 1926. године у Лебану апотекарску станицу у којој је он радио [13]. У фебруару 1927. маг. фарм. Станија Стојановић Митић је у једној приватној кући основала малу приручну апотеку с најпотребнијим препаратима, јер је њен супруг у Лебану радио као лекар. Апотека је полако ширила своју делатност, која је за овај забачени крај земље била веома значајна. Године 1931. супружници Митић сазидали су нову зграду и у приземљу сместили апотеку, која је радила до 1948. године, када је национализована.

Седма апотека била је регистрована под именом „Спаситељ“, а њени оснивачи и власници били су Раде Димитријевић Кеса и његова супруга Белка. Апотека је почела с радом 1920. године на месту данашње кафане „Козара“. Ту се налазила до 1939. године, када су је преселили у зграду данашње кафане „Дубочица“. Ову апотеку купио је Димитрије – Душко Јефтић, али се она водила на име маг. фарм. Радмиле Грковић, која је завршила фармацеутски факултет у Загребу. Одмах после дипломирања на фармацеутском факултету у Прагу, Јефтић се венчао с Радмилом Грковић, након чега је превео на своје име апотеку „Спаситељ“ и водио је до национализације 1948. године. Апотека се пред крај свога рада и постојања налазила на месту дана-

Слика 2. Апотека Благоја Марића
Figure 2. Blagoje Maric's Pharmacy

шњег парка у центру града, између две робне куће, са десне стране срушеног биоскопа „Једанаести октобар“.

Осма по реду отворена апотека у лесковачком округу била је Марићева апотека, чији је оснивач и власник био маг. фарм. Благоје Марић (Слика 1) [14]. Рођен је 6. априла 1897. године у Лесковцу од оца Алексе и мајке Настасије. Школовао се у родном граду, где је и радио као апотекарски практикант од 1915, углавном у апотеци „Хипократ“. Сличан посао обављао је и у Нишу и Пловдиву. Фармацеутски факултет завршио је средином 1922. године у Загребу. Као дипломирани фармацеут радио је наредне четири године у неколико градова (Ужице, Пирот, Скопље, Београд). Године 1926. добио је одобрење за отварање сопствене апотеке у Бујановцу, након чега се с породицом и настанио у овом граду. Тек 1931. добио је дуго очекивану дозволу за отварање сопствене апотеке у родном Лесковцу, где се убрзо преселио с породицом, након чега је и отворена „Апотека Благоја А. Марића“ (Слика 2) [14]. Апотека се налазила у Нишкој улици. Ентеријер апотеке био је из Беча, а апотека је имала одговарајуће просторије и сав законом прописан инвентар (Слика 3) [14]. Поред продаје готових лекова и санитарског материјала, апотека је имала опрему за израду свих тада највише преписиваних фармацеутских облика лекова, као што су пилуле, прашкови, супозиторије, масти и креме. За апотекара Марића се знало да је велики иноватор, који је пратио стручну литературу користећи своје познавање немачког језика, посећивао стручне састанке, сарађивао с колегама и водио рачуна о томе да помогне својим пацијентима, које је умео да саслуша и да на основу симптома одабере и припреми одговарајући лек. Помагао је кад год је могао, често и људима који су били без средстава за живот. Сећање на породицу Марић и апотеку данас буди кућа резиденцијалног типа, која представља архитектонски украс града [14].

Године 1928. маг. фарм. Михајло Мазнић отворио је апотеку „Народно здравље“. Пре тога држао је дрогерију која се налазила поред данашње кафане „Козара“. Прва локација апотеке била је преко пута данашње апотеке „Први мај“, где је остала до 1939, када се преселила у просторије апотеке „Први мај“ [14]. И ова

Слика 3. Ентеријер и особље апотеке Благоја Марића
Figure 3. Interior and personnel of the Blagoje Maric's pharmacy

апотека била је уређена по узору на апотеке из Беча, с ентеријером од трешњиног дрвета. До данашњег дана апотека није претрпела никакве измене и једна је од најлуксузније опремљених апотека у земљи.

ДРУШТВЕНИ И ПРИВАТНИ ЖИВОТ АПОТЕКАРА У ЛЕСКОВАЧКОМ КРАЈУ

Иако су апотекари у лесковачком крају били познати, виђени људи, мало се знало о њиховом приватном животу. Као угледни грађани били су увек одевени складно, не и екстравагантно. Били су примерни домаћини, а супруге су им углавном биле домаћице. Становали су у својим кућама које су биле у склопу апотеке (маг. фарм. Стојановић, маг. фарм. Мазнић) или одвојене (маг. фарм. Марић и маг. фарм. Дискић). Из сведочења њихових рођака, пријатеља и грађана, те на основу доступне архивске грађе коју је комплетирао маг. фарм. Божидар Бардић, а на увид, за потребе овога рада, ставила његова супруга маг. фарм. Даница Бардић, као и на основу њиховог личног искуства, лесковачке апотекаре, поред изразите професионалности у раду, красила је и високо изражена етичност [13]. И поред великог ризика, за време окупација у Првом и Другом светском рату слали су лекове и санитарски материјал војним јединицама, у чему се посебно истицао маг. фарм. Стојановић. По казивањима маг. фарм. Бардића, чуо је од оца и од мештана да је било апотекара који су често давали лекове бесплатно или их наплаћивали за симболичну своту новца. Из приче маг. фарм. Марића, као и сећања других апотекара, сазнаје се да је он у казанима од по 50 кг припремао маст за лечење шуге, коју је разливао у картонске кутијице од по 100 г и делио сиромашним грађанима.

ЗАКЉУЧАК

Лесковачки крај је међу последњима у Србији ослобођен од Турака. Након 420 година под турском ропством град Лесковац је ослобођен 1877. године, али је још 1862. отворена прва апотека, што га сврстава

међу прве градове у Србији – а Србију међу првих десет земаља Европе – који су имале апотеке. Аутори, као Лесковчани и фармацеути, сматрају да су овим радом допринели ближем сагледавању делања тих људи у склопу друштвено-економских прилика у којима се оно одвијало, одајући им заслужено признање.

ЗАХВАЛНИЦА

Аутори захваљују поч. маг. фарм. Даница Бардић, која им је на увид дала архивска документа и белешке свога супруга, поч. маг. фарм. Божицара Бардића, без којих би овај рад био знатно сиромашнији.

ЛИТЕРАТУРА

1. Popović B, Kovačević J, Miletić M, Vulić D, Pavlović B, Dikić B, et al. Vojni sanitet u srpskom narodu. Banja Luka: Udruženje građana „Ratna medicina“; 2002.
2. Nedok SA, Popović B. Srpski vojni sanitet 1914-1915. godine. Beograd: Ministarstvo odbrane Republike Srbije, Uprava za vojno zdravstvo, Akademija medicinskih nauka Srpskog lekarskog društva; 2010.
3. Perović L. Između anarhije i autokratije. In: Srpsko društvo na prelazima vekova (XIX-XXI). Zdravlje naroda. Beograd: Helsinški odbor za ljudska prava u Srbiji; 2006. p.17-18.
4. Pavlović B. Kraljica Marija Karađorđević, dobrovoljna bolničarka u ratu 1816. godine. In: Srpski vojni sanitet u 1916. godini. Beograd: Akademija medicinskih nauka Srpskog lekarskog društva; 2007. p.209-210.
5. Ristić V. Razvoj zdravstvene službe u leskovačkom kraju 1878-2005. Posebna izdanja, Knjiga 31. Leskovac: Narodni muzej u Leskovcu; 2003.
6. Kanić F. Srbija – zemlja i stanovništvo. Beograd: SKZ Rad; 1986.
7. Privredni razvoj posle oslobođenja od Turaka [Internet]. Available from: <http://www.gradleskovac.net>.
8. Obnova 1918-1941 [Internet]. Available from: <http://www.gradleskovac.net>.
9. Parojčić D, Stupar D. Deontološki aspekt razvoja farmacije u Srbiji između dva svetska rata. Tokovi istorije. 2002; 3-4:69-84.
10. Marjanović V. Stanje apoteke u Leskovcu prilikom oslobođenja od Turaka 1877. godine i osnivanje prve savremene apoteke 1866. godine. Arhiv za istoriju zdravstvene kulture Srbije. 1973; 2(2):79-101.
11. Milić P, Milić S. Istorijat prve apoteke u leskovačkom kraju. Srp Arh Celok Lek. 2011; 139(9-10):700-4.
12. Bardić B. Apoteke u Leskovcu. Arhiv za istoriju zdravstvene kulture Srbije. 1973; 2(2):103-7.
13. Originalna dokumenta iz arhive porodice Bardić, dobijena i korišćena uz saglasnost mag. farm. Danice Bardić.
14. Originalna dokumenta iz arhive porodice Marić-Bojović, dobijena i korišćena uz saglasnost dr Nade Marić.

Development of Pharmacy in the Leskovac Region for the Period from Liberation from the Turks until World War II

Petar Milić¹, Slavica Milić²

¹High Medical School of Professional Studies, Ćuprija, Serbia;

²Pharmacy "Sveti Nikola", Leskovac, Serbia

SUMMARY

From the historical point of view, there are three time periods when the process of modernization of Serbian society took place. First period includes the interval from the beginning of the 19th century until the end of World War I, when the Serbian country was reestablished as Serbian Knezevina (principedom) and in 1882 as Serbian Kingdom. Second period includes an interval from the unity of Serbia into the Kingdom of Serbs, Croats and Slovenians, which was established at the end of World War I (1918) and in 1929 changed the name into the Kingdom of Yugoslavia, which lasted until the end of World War II. The third period includes time after World War II. In this paper, the social-economical conditions in the Leskovac area

during the first two periods of modernization were described, as well as the pharmacy development emphasizing the characteristic of the pharmaceuticals. The Leskovac area belongs to most recently liberated areas in Serbia, i.e. Leskovac was liberated at the end of 1877. Nevertheless, the first pharmacy was opened in Leskovac in 1862, during the reign of the Turks. The authors being the people from Leskovac as well as the pharmacists believe that they contributed to better overview of the activities of people from modernization period, paying them well-deserved recognition.

Keywords: modernization of Serbia; Leskovac area; pharmacies and pharmacists